

УДК 94 (477)

Ольга Лаврут (м. Донецьк)

ПОЛІТИЧНА ПОВЕДІНКА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В НЕПІВСЬКІЙ УКРАЇНІ

У статті проаналізовані політичні та ідеологічні настрої студентів УСРР періоду 1920-х років. Незважаючи на тиск з боку радянської влади, молодь мала власні погляди, переконання, що виявляла у повсякденній поведінці.

Ключові слова: студенти, молодь, УСРР, вищі навчальні заклади, настрої, погляди, переконання, будення.

Студентство і в минулому, і сьогодні є досить динамічною та специфічною соціальною верствою населення, яка за своїми характеристиками помітно відрізняється від інших верств населення, у першу чергу своїми потребами, становленням та оригінальною субкультурою. Тому воно, як і молодь в цілому, є специфічною спільнотою, оскільки перебуває в стані власного формування і становлення.

Крім зазначених характеристик молоді, на перший план висуваються форми її життєдіяльності, спосіб життя, зміст суспільної та групової свідомості, діяльність соціальних інститутів, що покликані не лише здійснювати функцію контролю і управління процесами в молодіжному середовищі, але насамперед визначати запити, потреби, інтереси молоді та сприяти створенню належних умов для її ефективного соціального старту.

Останнім часом загострилося чимало молодіжних проблем, серед яких найголовнішими є:

- низький рівень життя, безробіття і значна економічна та соціальна залежність від батьків;
- шлюбно-сімейні проблеми (високий рівень розлучень, сімейних конфліктів);
- низька народжуваність;
- матеріальна незабезпеченість, відсутність умов для поліпшення житлових умов;
- поганий стан здоров'я і зростання рівня соціальних відхилень;
- втрата ідеалів, соціальної перспективи, життєвого оптимізму.

Скорочується питома вага молоді щодо всього населення. В Україні за останні десять років її кількість знизилася з 22 до 20 %. Тому у середовищі студентства спостерігаються песимізм, соціальна апатія; невідповідність рівня професійної підготовки молоді реальним

потребам суспільства; слабка консолідація молодіжного руху.

Згідно із загальнонаціональним опитуванням “Становище студентської молоді України”, проведеним у грудні 2008 року Українським інститутом соціальних досліджень імені О. Яременка на замовлення Державного інституту розвитку сім'ї та молоді (опитано понад п'ять тисяч студентів), на сьогодні навчається у державі близько 2,5 млн. студентів. Першочерговою проблемою для них є робота: майже кожен другий з них сумнівається, чи вдасться йому її знайти. Нині практично 51 % студентів готові протестувати через погіршення рівня життя родини, 34 % — через порушення демократичних засад суспільства та прав людини, 37 % — ущемлення інтересів студентства, і значна частина (32 %) готова до акцій протесту у випадку погіршення стану навколишнього середовища. Цінністю студентства є економічна незалежності (60 % опитаних). Зросла зацікавленість молоді до творчої діяльності (80 %). Відрізняє студентство, як і решту молоді, орієнтація на повноцінний відпочинок і цікаві розваги. Також для 90 % важлива незалежність у діях, можливість розвивати свої здібності та таланти. Зменшилося бажання працювати на благо суспільства¹.

З метою вирішення сьогоденних проблем студентської молоді варто звернути увагу на досвід минулих років. Цікавими і неоднозначними є 20-ті роки ХХ ст., коли відбувалось формування нового типу молоді, особливо студентської, яка, з одного боку, намагалась вижити і жити в умовах, що змінювались, а з другого — не втратити власне людське обличчя. Тому вивчення цього аспекту є досить актуальним і повчальним. Особливостями вивчення студентської молоді періоду 20-х років минулого століття є питання, присвячені ста-

новленню її як соціальної групи; як трудового ресурсу післяреволюційної руйни; першому післяреволюційному поколінню молоді; осмислення молодіжного бунту і проблеми збереження ідеологічного контролю за молодим поколінням у СРСР; молодіжні неформальні рухи.

Перший етап досліджень охоплює 20–30-ті роки ХХ ст. Загалом він був пов'язаний з розвитком управлінської діяльності партійних, радянських і громадських організацій і мав чіткий прикладний характер². У ці роки до вивчення молоді зверталися педагоги, соціологи, психологи. Були опубліковані численні праці про молоде покоління, проведені дослідження, проаналізовані молодіжні твори, листи до редакцій газет, особисті щоденники, автобіографії та інші документи, що відображали реальні досягнення і труднощі, різноманітні проблеми студентів тих часів³. Велика увага у цей період приділялася юнакам і дівчатам, які одночасно працювали і навчалися⁴. Зацікавлення у трудовій активності молоді пояснювалося прагматичною потребою подолати технічну відсталість виробництва, низьку культуру праці, дезорганізацію виробництва, яка дісталася у спадщину від царського режиму і руйнівних війн⁵.

Проблемам ідеологічного виховання молоді та її відношення до нової влади також приділялася увага у дослідженнях і особливо питанням морального обличчя нової генерації: проблемам кохання, статевого виховання, колективної відповідальності за кожну людину, самогубства серед молоді⁶. Майже в усі періоди в історіографічних дослідженнях зазначалось про таку важливу характеристику студентства, як його перехідний стан, який спостерігався під час підготовки до участі в усіх сферах життєдіяльності, включення в ту чи іншу соціальну спільноту. Це проміжний етап соціального становлення, нижчою межею якого є фізіологічна зрілість, верхньою — набуття власного фаху, включення у професійну діяльність. На рівні свідомості — процес формування світогляду⁷. У працях зверталась увага на участь молоді у суспільно-політичних⁸, культурно-освітніх⁹ перетвореннях у країні¹⁰ та республіці¹¹. Особливо виділяємо праці, присвячені молодіжному рухові зазначеного періоду¹². Існує група праць, присвячена діяльності неформальних рухів¹³ та об'єднань¹⁴ за радянських часів¹⁵ та сучасності¹⁶.

Проте погляди саме студентської молоді залишилися дещо поза увагою дослідників. Тому метою нашої статті є вивчення політико-ідеологічних поглядів молоді вищих навчальних закладів на суспільну ситуацію періоду 20-х років минулого століття. Досягти її можливо через виконання таких завдань:

- вивчення історіографічної та джерельної бази дослідження;
- з'ясування позиції правлячої партії щодо молоді, її ролі в житті нового суспільства;
- характеристику студентських переписів щодо його “політичного і морального обличчя”;
- аналіз настроїв студентів з приводу матеріальних, академічних, міжособистісних проблем;
- вивчення участі молоді у різних об'єднаннях та організаціях, окреслення рекомендацій та перспектив подальших досліджень.

Джерелами до вивчення нашої проблеми стали:

- матеріали партійних і державних діячів¹⁷, у яких висвітлюється питання їх ставлення до молоді взагалі і студентської зокрема¹⁸, її суспільна роль у розбудові радянської держави¹⁹. У роботах знаходимо статистичні дані щодо релігійних переконань, участі у профспілковій та громадській роботах²⁰;
- студентські переписи 1920-х років, де міститься інформація щодо служби у лавах різних армій (Червоної, білої, царської)²¹; участі у революційній діяльності до 1917 року та після; погляди молоді на політичний устрій в УСРР²²;
- обстеження окружних комітетів, які стосувались активності студентів у різних регіонах²³;
- часопис “Студент революції”, на сторінках якого висвітлювались основні тенденції розвитку освітньої справи, ставлення до них молодого покоління, розглядалися різні справи щодо його поведінки тощо²⁴.

1920-ті роки — період, коли змінювалось обличчя країни, людей, їх поглядів, цінностей. Вони відбилися на поглядах молодого покоління. Юнь відчувала серйозні соціально-економічні проблеми, які виникли в результаті переходу від років війни до миру: зростання безробіття, безпритульності, пору-

шення норм охорони праці, класовий підхід до отримання освіти, зростання злочинності, нестійке становище сім'ї, відлучення підростаючого покоління від релігії, встановлення монополії комсомолу тощо.

Державні і партійні діячі основну увагу звертали на навчання молоді, яка в першу чергу мала бути суспільним діячем, А. А. Луначарський у книзі “Ленин и народное образование” наголошував на тому, що навчання є головним їх гаслом, яке полягало в оволодінні всією культурою, технікою, історією²⁵. Вони акцентували на тому, що студентство в Європі відіграє значну роль у політичному, соціально-економічному, культурно-духовному розвитку, зазначаючи про їх походження як вихідців із дрібної буржуазії, дворянства і духовенства, тобто — закостенілих прошарків. Студентство в Російській імперії було активним у культурному, політичному плані, оскільки мало високі академічні показники, брало участь у суспільному житті держави. Студенти у Радянській державі — майбутня інтелігенція — мозок нації, яка має давати народу інтелектуальних і освічених працівників²⁶.

Згідно з документами молодь мала різні переконання: політичні, громадські, релігійні. Так, Я. П. Ряпо зазначав, що у вищих навчальних закладах 6,2 % студентів мають релігійні переконання, з них в інститутах — 5 %, технікумах — 8,1 %. 57,9 % студентів і 26 % студенток приділяли увагу партійній, профспілковій, громадській роботі. Такий розрив зумовлений більшою зайнятістю жінок побутовими, сімейними, академічними справами, деякою аполітичністю²⁷.

Студентські переписи 1920-х років надають нам інформацію щодо “політичного і морального обличчя” молоді. Сама назва цього пункту ставить на один щабель різні поняття “політика” і “мораль”, тим самим ще раз підкреслюючи, що залежно від політичних переконань, поглядів, поведінки, участі у певних

заходах визначалось і моральне обличчя людини. Хоча такий підхід є недоцільним у визначенні людської сутності. Питання в анкетах стосувались служби в різних арміях періоду 1917–1920-х років і поглядів студентів щодо політичного устрою в УСРР тощо. Так, перше питання розроблялось лише стосовно чоловіків: із 6517 студентів в арміях служили 3116 осіб, або 48 % від усіх опитаних. Значна їх кількість служила в кількох арміях, тому на 3116 осіб доводилось 4120 випадків, що й можна простежити із нижче наведеної таблиці²⁸.

Згідно з переписом 47,9 % опитаних перебували у різних арміях, 26,4 % — не служили, 25,7 % — не дали відповіді. Із чоловіків, які служили, більшість — 66,4 % — у військах Червоної армії, 24,8 % — царської, 8,8 % — білої. Щодо питання добровільної участі, то близько 60 % — у рядах Червоної армії, 8,5 % — білої і 4,9 % — царської.

Друге питання стосувалось участі у революційній боротьбі. У ній до 1917 р. брало участь 13,1 % студентів і 6,9 % студенток. Винятком став Комуністичний університет, де 9,4 % чоловіків займалися цією діяльністю і 21,6 % — жінок. Найвищі показники мав Харківський технологічний (14,5 %) і сільськогосподарський інститут (15,9 %), найменші — технікуми, що пояснювалось їх соціальним складом²⁹.

Погляди студентів щодо політичного устрою в УСРР демонструє таблиця³⁰, яка показує, що студенти, які брали участь у травнево-анкетуванні 1923 р., стриманіше висловлювались щодо цього питання в порівнянні з осіннім анкетуванням того ж року. Це пояснюється насамперед зрозумілішою для студентів ситуацією і взагалі політикою правлячої партії. Анкета V-1923 показує, що прихильниками радянського устрою були 7395 опитаних (або майже 74 %), демократичної республіки — 261 (або 2,6 %), анархічного — 42 (0,4 %), монархічного — 15 (0,15 %), бур-

Служба студентів у лавах армій (%)

В арміях		Не дали відповіді	З усіх, які служили в рядах			Добровільна участь у рядах		
Служили	Не служили		Царської	білої	Червоної	Царської	білої	Червоної
47,9	26,4	25,7	24,8	8,8	66,4	4,9	8,5	57,8

Погляди студентів щодо політичного устрою в УСРР (%)

Дані	Висловились за:					Неграмотні некоректні відповіді	Не дали відповіді	Всього
	Радянський устрій	Демократичну республіку	Буржуазну республіку	Монархію	Анархію			
Анкета V -1923 (%)	73,9	2,6	0,08	0,15	0,4	10,3	12,6	100,0
Абсолютне число	7395	261	8	15	42	1037	1256	100,14
Осіньна анкета (%)	95,9	1,3	0,04		0,16	0,5	2,1	100,0
Абсолютне число	2056	28	1		4	11	45	21,45

жуазної республіки — 8 (або 0,08 %) студентів. Неоднозначні відповіді з багатьма “але”, зі спробами пояснити власну позицію віднесли до “неграмотних і некоректних”, яких було 1037 (або 10,3 %) і 1256 (або 12,6 %) не дали відповідей взагалі. В осінній анкеті помітна значна перевага відповідей за радянський устрій — 2056 (майже 96 % опитаних), за демократичну республіку — 28 (1,3 %), декілька осіб висловились на користь буржуазної республіки, монархії та анархії: по 1 та 4 відповідно. Незначну кількість відповідей студентів віднесли до “неграмотних і некоректних”, і тих, які не дали відповідей було 11 та 45 (або 0,5 та 2,1 %) відповідно.

Щодо політико-ідеологічної роботи, то вона, не дивлячись на різні заходи, кульгала. Обстеження Одеського окружного комітету показало, що лише 15–20 % відвідували збори, були зірвані дні Паризької комуни, Червоної армії, на Ленінські дні прийшли 50 осіб із Одеського політехнічного інституту, інституту народної освіти — 200 на 1500 всіх студентів³¹. У Дніпропетровську вузівська періодична преса працювала завдяки вузькому колу осіб, безпартійні не з’являлись на партійні збори. Підкреслювалось, що реагування молоді на масштабні політичні події в країні є недостатніми, безініціативними. Більша частина залишалась комсомольцями лише тому, що їм потрібен комсомольський квиток. У Харкові, Києві, Чернігові, Кам’янець-Подільському існували меншовистські угруповання у 5–7 вузах, до кожного входили 30 осіб³².

Молодіжні організації мали неполітичний характер: релігійний, культурницько-просвітницький, де питома вага хлопців та дівчат

становила 20 і 35 % відповідно. Українська молодь входила до громад переважно автокефальної церкви та різних сект, представники інших національностей, зокрема польської та німецької — до релігійних та сектантських об’єднань. Займалися і гуртковою діяльністю. У них переважали українські класичні п’єси, народні пісні, які в комсомольських документах характеризувались як “націоналістичні” або “козацько-шовіністичні”. Так, у Києві члени гуртка ім. Драгоманова вітали “Сонячну машину” В. Винниченка, організували вечори, куди запрошували представників неокласиків³³.

Якщо говорити про активність студентів, то вони завжди були такими. Особливо це стосується великих міст: в академічному, суспільному, культурному напрямах. Студентство великих міст жило активно, головним чином щодо академічного життя. Скупчення значної кількості молоді в містах безсумнівно було і є позитивним явищем, перш за все для неї самої: тут відбувається обмін думками, поглядами, пошук нової інформації, організація і проведення дозвілля, інтенсивна мобільність. Проте позитивним і для влади: значна кількість прогресивної молоді об’єднувалась саме тут, нею можна було керувати, контролювати, розповсюджувати вигідні і потрібні ідеї.

Щодо невеликих культурно-освітніх і старих центрів, то ситуація тут була дещо іншою: по-перше, невеликі вузи концентрували в собі найосвіченіших представників еліти певного регіону чи місцевості; по-друге, зберігалися певні традиції серед населення, проти яких і були направлені дії влади; по-третє, склад сту-

дентства був багатонаціональний, багатопрошарковий, а тому — різномірним і знайти підходи до нього було нелегко. Таким центром був, зокрема, Кам'янець-Подільський, який на собі відчув наслідки подій Національно-демократичної революції, залишається і на сьогодні значним культурно-освітнім центром. До подібних міст влада ставилась з обережністю і подвійною “критичністю”, для якого був характерний “типовий містечковий провінціалізм”, а у середовищі студентів — аполітичність навіть серед комсомольців, слабе соціальне загартування “молодняка”³⁴.

Для студентів тих років були притаманні різні ставлення до проблем та шляхів їх вирішення: одні — загострювали свою увагу на них, інші — навпаки — зовсім не звертали, треті — вдавались до протиправних дій. Особливо це стосувалось матеріального характеру питань. Такі випадки часто обговорювались на зборах, сторінках періодичних видань. Зокрема, у “Студенті революції” — справа студента Харківського технологічного інституту Рубінштейна, якого звинувачували у тому, що він брав книги в бібліотеці, записуючи їх на чужі формуляри. У процесі з’ясувалось, що не лише він займався такими справами, але й інші студенти, які ще й підробляли підписи бібліотекарів з метою продовження терміну користування книг, вистрибували з вікон читальні з ними. Частина молоді була обурена, інша — ставала на його захист, пояснюючи це тяжким становищем тих студентів, які не мали змоги придбати книги. Ректор ХТІ поставив таке запитання: “Чи задовольняє підсудний громадськість як інженер?” Значна кількість присутніх висловились проти навчання такого фахівця і пропонувала передати справу до народного суду, а його виключити з інституту. Якщо ж виключити його, то він “стане для суспільства непотрібним, і тому, треба його перевиховати загальними зусиллями”. Студенту дали можливість закінчити інститут, а те, що сталося, пояснювали недоліками формальної системи бібліотечної роботи, пропонували змінити умови користування літературою³⁵.

Студенти конфліктували між собою, з викладачами, відстоюючи власні погляди. Частина їх волею чи неволею втягувалась у боротьбу проти старих професорсько-викладацьких кадрів. Прикладами їх стали події у Харківському сільськогосподарському інституті та Межигірському художньо-керамічно-

му технікумі 1926 року. Перша справа стосувалась конфлікту між студентами та професором інженерно-агрономічного відділу Харківського сільськогосподарського інституту О. А. Поповим. На професора зводив наклепи інший професор — Хінкулов, який підбурював студентів на засіданнях предметних комісій поставити підписи проти Попова під час його відсутності. Попов викладацькою діяльністю займався з 1907 р. і мав добрі відгуки від своїх випускників. Хінкулов не мав права засуджувати Попова, бо перший не був присутній на жодній лекції останнього, тому ці закиди були абсолютно недоречні і питання щодо некомпетентності Попова теж³⁶.

Наступна справа щодо скарги лектора Межигірського художньо-керамічного технікуму Миколи Байздренка на незаконне звільнення його з посади та нанесення йому образ з боку студента Федоренка. Лектор читав дисципліну “Керамічна технологія” німецькою мовою, студенти звернулись до нього з проханням вести її українською, але він відмовився. Молодь не розуміла матеріалу, бо досконало не володіла німецькою. На засідання предметних комісій викладач не з’являвся, хоча декілька разів говорили йому про це. Він відмовився готувати юнаків і дівчат до проходження практики, оскільки ще не вичитав теоретичний матеріал, що цілком зрозуміло. Коли ж погодився почати підготовку, студенти йому піднесли щоденники для підпису, він поставив їм ультиматум: його підпис за їхній на підтвердження, що він добре виконував свої обов’язки. Студент назвав викладача свинєю, бо останній говорив про недоліки у навчанні молоді. Викладача також звинувачували у тому, що він у лабораторії сушив груші. Це призвело до пожежі, матеріальних відшкодувань від якої він не здійснив. Правління технікуму розгорнуло “терор” проти нього, тому він змушений був передати справу до прокуратури. Все це закінчилось звільненням останнього³⁷.

Тому залишалась актуальною робота серед молоді, про що неодноразово підкреслювалось на з’їздах, нарадах, конференціях. Так, резолюція “Про роботу серед молоді”, прийнята на XIII з’їзді ВКП (б), що проходив у Москві 23–31 травня 1924 р., наголошувала на розширенні соціального базису в комсомолі, особливо у вищих навчальних закладах, звідки виходять нові командні кадри, їх комуністичність повинна бути забезпечена, по-перше,

політикою їх оробітничення, по-друге — посиленням відсотка комуністів, який ставав провідником впливу партії на широкі кола молоді.

Резолюція “Вища школа і молодь” акцентувала на організації раціонального комуністичного виховання. Особливу увагу звертали на педагогічні і сільськогосподарські вузи. У них значну кількість студентів становили вихідці із селянства. Воно залишалось носієм соціально-економічної, культурно-ідеологічної спадщини, яка стала на заваді правлячій партії. Остання прагнула “вбити двох зайців”. Саме сільська молодь вбачала у комсомолі та партії шлях до цивілізації у місті, тікаючи від переслідувань нової влади. Так, вихідці із села здобували “квиток” у нове життя, а влада — майбутнє підґрунтя власного існування³⁸.

Наприкінці 1920-х років відбувався потужний наступ на інакомислячих. Тенденції державного життя не оминули студентське. Це підкреслювалось на Всесоюзному з’їзді пролетарського студентства в Москві у березні 1929 р. На ньому наголошувалось про “існування в середовищі окремих фахівців, наукових робітників настроїв руської великодержавності, які неминуче викликали зростання національного шовінізму в окремих республіках”. В одеських, київських вузах відзначалися виступи деяких професорів “у похід проти марксизму-ленінізму, яких підтримує студентство — діти торговців, попів та домовласників”. У Ленінграді відбулися виступи професорів і студентів проти заходів радянської влади, молодь вимагала скасувати класовий прийом до вузів. Пролетарське студентство отримала таку характеристику: “Хами. Барахло, щодо розумового стану — лобури безнадійні”³⁹.

Однією із причин такого становища партійні діячі називали незадовільний матеріальний стан студентів і, якби це питання вирішили, то, можливо, нічого подібного не було б. Існувала ще одна причина — ідеологічна. Остання полягала у тому, що “відбувалось помітне зростання студентства нового типу, досить активного, який не здається, відстоює власну лінію, є формацією молоді непманівської ідеології”. Поряд з цим називали змінюючиське “відхилення, яке було не дуже небезпечне при правильній тактиці поводження з ним; коливання у бік ідейного спростування, зокрема існування так званої єнчменістської течії. У молоді зросли запити у сфері ідеології. Якщо ми на ці запитання не даємо відповіді, — на них дадуть відповідь ті, які не витримані марксистською лінією. Оскільки молодь чекає відповіді, то вона хватає першу ж ліпшу і живиться нею. Ми самі в певній мірі винні, для партії потрібен урок”⁴⁰.

Тобто, студентську молодь 1920-х років не можна було назвати цілком слухняною і “витриманою”. Вона до кінця не могла відмовитись від власних поглядів, переконань, активності. Влада намагалась стримувати її різними шляхами, “ефективність” яких було вже помітно у пізніші періоди історії вітчизняного суспільства. У майбутньому варто дослідити власне соціальну поведінку молоді щодо змін, які були характерні для 20-х років минулого століття.

На сьогодні постає необхідність запровадження заходів вдосконалення системи отримання освіти молоддю, формування та реалізації її соціальних та економічних інтересів, участь у політичній діяльності, реалізації духовних запитів і потреб.

Джерела та література

- 1 Студентство сьогодні // День. — 2009. — 11 лют. (№22). — С. 3.
- 2 Бернштейн М. С. Наша реальність і зовсім діти (Матеріали обстеження 1921–1923 рр.). — Л., 1928. — 128 с.
- 3 Бернштейн М. С. Як поставити облік часу для нашої молоді. — М.-Л., 1925. — 46 с.
- 4 Блінов М. М. Соціологічні дослідження праці та виховання радянської молоді 20-х // Соціологічні дослідження. — 1975. — № 1. — С. 14–16.
- 5 Коган Б. Б., Лебединский М. С. Быт рабочей молодежи. — М.: Коммунар, 1929. — 68 с.
- 6 Лисовський У. Т. Ескіз до портрета: життєві плани, інтереси й прагнення радянської молоді. — М.: Молода гвардія, 1969. — 64 с.
- 7 До історіографії Л. Я. Рубина. Советское студенчество. — М.: Политиздат, 1981. — 142 с.
- 8 Прилуцький В. І. Молодь України в період утвердження тоталітарної системи (1928–1933). — К.: НАН України, Інститут історії України, 1999. — 62 с.
- 9 Прилуцький В. І. Молодь України в умовах формування тоталітарного ладу (1920–

- 1939 рр.). — К.: НАН України, Інститут історії України, 2001 (Історичні зошити). — 250 с.
- 10 *Гришко В. І.* Молодь України пореволюційного сорокаліття під советами: загальний огляд і деякі підсумки боротьби молоді в підсоветській Україні за 40 років (1918 — 1958 рр.). — Ульм: Україна, 1958. — 224 с.
- 11 *Прилуцький В. І.* Небільшовицькі молодіжні об'єднання в УСРР в 20-і роки: історичні зошити. — К.: НАН України, Інститут історії України, 1993. — 58 с.
- 12 *Прилуцький В. І.* Молодіжний рух України: історія і сучасність. Зб-ик матеріалів. — К.: НВФ “Студцентр” / НІКА-Центр, 1998. — 120 с.
- 13 Каталог-довідник неформальних самодіяльних громадських організацій і незалежної преси СРСР/ Під ред. В. Ф. Левицевої. — М., 1990. — 342 с.
- 14 *Кохирін І. В.* Проблеми вивчення неформальних груп молоді // Соціологічні дослідження. — 1991. — № 1. — С. 14–18.
- 15 *Буткевич М. Н., Рубіна Л.* Громадські потреби, система освіти, молодь. — М.: Политиздат, 1988.
- 16 *Черниш Н. Й.* Суспільна свідомість студентства. — Львів: ВМЛ, 2001. — 146 с.
- 17 *Луначарський А. В.* Ленин и народное образование. — М.: Изд-во Академии пед. наук РСФСР, 1960. — 326 с.
- 18 *Луначарський А. В.* О народном образовании. — М.: Изд-во Академии пед. наук РСФСР, 1958. — 112 с.
- 19 Комуністична партія Радянського Союзу в резолюціях та рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. 1898–1970. Пер. з 8-го рос. вид. За заг. ред. П. М. Федосєєва і К. У. Черненко. — К.: Політвидав України, 1979. — Т.3. — 1924–1927. — 529 с.
- 20 *Ряппо Я.* Радянське студентство (Характеристика вузів України). — Харків: ДВУ, 1928. — 46 с.
- 21 Жизнь современного украинского студенчества. По данным студенческих переписей и других обследований. — Харків: Червоний шлях, 1924. — 46 с.
- 22 Одесский студент в цифрах (Сборник). — Одесса: Изд.-во КУБУЧ, 1923. — 40 с.
- 23 Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 494. — Арк. 104–105; Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВУ України). — Ф. 166. — Оп. 6. — Спр. 161. — Арк. 11; ЦДАВОВУ України. — Ф. 166. — Оп. 6. — Спр. 1529. — Арк. 124.
- 24 Студент революции. — Ежемесячный, общеполитический, научно-методический, литературный журнал пролетарского студенчества УССР. — 1922–1933.
- 25 *Луначарский А. В.* Ленин и народное образование. — М.: Изд-во Академии пед. наук РСФСР, 1960. — С. 44.
- 26 *Луначарський А. В.* О народном образовании. — М.: Изд-во Академии пед. наук РСФСР, 1958. — С. 251–260.
- 27 *Ряппо Я.* Радянське студентство (Характеристика вузів України). — Харків: ДВУ, 1928. — С. 13–14.
- 28 Жизнь современного украинского студенчества. По данным студенческих переписей и других обследований. — Харків: Червоний шлях, 1924. — С. 36–37.
- 29 Там само.
- 30 Там само.
- 31 Одесский студент в цифрах (Сборник). — Одесса: Изд.-во КУБУЧ, 1923. — С. 14.
- 32 ЦДАГО України. — Ф. 7, оп. 1, спр. 494, Арк. 104–105.
- 33 *Прилуцький В. І.* Молодіжний рух України: історія і сучасність. Зб-ик матеріалів. — К.: НВФ “Студцентр” / НІКА-Центр, 1998. — С. 42–49.
- 34 ЦДАГО України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 494. — Арк. 104–105.
- 35 Товарищеский дисциплинарный суд // Студент революції. — 1923. — № 2–3. — С. 122–123.
- 36 ЦДАВОВУ України. — Ф. 166. — Оп. 6. — Спр. 161. — Арк. 11.
- 37 ЦДАВОВУ України. — Ф. 166. — Оп. 6. — Спр. 1529. — Арк. 124.
- 38 Комуністична партія Радянського Союзу в резолюціях та рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. 1898 — 1970. Пер. з 8-го рос. вид. За заг. ред. П. М. Федосєєва і К. У. Черненко. — К.: Політвидав України, 1979. — Т.3. — 1924–1927. — С. 104–105.
- 39 Хроніка подій // Студент революції. — 1929. — № 3. — С. 62.
- 40 Съезды РКП(б) о молодежи // Студент революції. — 1929. — № 5. — С. 102–103.

Ольга Лаврут

Политическое поведение студенческой молодежи в неповской Украине

В статье проанализированы политические и идеологические настроения студентов периода 1920-х годов. Несмотря на давление со стороны власти, молодежь имела собственные взгляды, убеждения, что проявляла в повседневном поведении.

***Ключевые слова:** студенты, молодежь, УССР, высшие учебные учреждения, настроения, взгляды, убеждения, обыденность.*

Olga Lavrut

Political behavior of students in Ukraine nepovskoy

In the article were analyzed political and ideological moods of the students USSR of period 1920-th years. In spite of press of soviets power, young had was in a positions, persuasions, with was showed in everyday behavior.

***Key words:** students, young, USSR, universities, mood, positions, persuasions, daily.*

